

УДК: (34+006.3/8):330.1:334

С. Я. КОРОЛЬ,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Київського національного торговельно-економічного університету

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Досліджено системи нормативних документів з питань соціальної відповідальності бізнесу. Проаналізовано їх вплив на формування відповідальності бізнесу. Визначено роль вітчизняних і міжнародних нормативних документів у становленні соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Розглянуто основні питання і застереження, висловлені науковцями та експертами у зв'язку з впровадженням стандартів ISO.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, ділова етика, правова відповідальність, заінтересовані особи, законодавство, міжнародні стандарти, нефінансова звітність.

S. Ya. KOROL',
Cand. of Econ. Sci.,
Assoc. Prof. of the Chair of Bookkeeping,
Kyiv National Trade-Economic University

REGULATIONS ON SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS

The system of regulations on the problems of social responsibility of business is studied, and their impact on the formation of a responsibility of business is analyzed. The role of the domestic and international regulations in the formation of social responsibility of business in Ukraine is established. Main questions and cautions stated by scientists and experts in connection with the implementation of the ISO standards are discussed.

Keywords: social responsibility of business, business ethics, legal responsibility, interested persons, legislation, international standards, nonfinancial reporting.

Важливу роль у визначенні характеру соціально-економічної діяльності підприємства відіграють міжнародні та вітчизняні нормативні документи щодо трудових відносин, виробництва якісної продукції, захисту навколишнього природного середовища, ощадливого використання природних та інших ресурсів. Перелічене визнано основою сталого розвитку національної економіки. Нині в Україні у сфері соціально-економічних відносин діють різноманітні галузеві, державні та міжнародні нормативні документи. Вони є базою для розвитку та визначають умови реалізації соціальної відповідальності бізнесу. Проте існуюча вітчизняна система нормативного регулювання не відповідає ні реальним запитам заінтересованих осіб, ні усталеній міжнародній практиці. Зазначене зумовило необхідність дослідження системи нормативних документів у сфері соціальної відповідальності бізнесу (СВБ).

Зауважимо, що відповідальність як філософська категорія відображає специфічне соціальне та морально-правове ставлення особи до суспільства, яке харак-

теризується виконанням нею свого морального обов'язку та *існуючих правових норм* [1]. Відповідальність суб'єкта певною мірою відображає його залежність від соціального оточення, суспільства і держави. Водночас відповідальність суб'єкта пов'язана із залежністю від існуючих умов діяльності. У результаті така залежність сприймається ним як визначальний мотив для прийняття рішень і виконання цілеспрямованих дій. Вимоги держави, соціального оточення та суспільства до суб'єкта господарювання дістають певне вираження. Перш за все, вони розкриваються через моральні принципи і правила, які мають неформальний характер, не затверджені у законодавчому порядку, але, попри це, впливають на формування стандартів ділової етики. Такі стандарти слугують важливим орієнтиром для підприємства. Характер ділової етики зумовлює відповідальність за порушення чи недотримання вимог, встановлених угодою між заінтересованими особами, або за невиконання зобов'язань, взятих на себе певною стороною в односторонньому порядку (наприклад, постачальниками перед покупцем).

Утвердження норм ділової етики було вираженням усталеної етичної відповідальності бізнесу, яка історично зазвичай випереджає правові норми. Е.М. Епштайн стверджує, що вже наприкінці XIX ст., на етапі формування академічного розуміння ділової етики, мова йшла про “соціальну відповідальність підприємств у бізнесі. Іншими словами, було поставлено питання про завдання і зобов'язання як окремих фірм, так і більш широкого загалу бізнес-спільноти, які виходять за межі максимізації доходу акціонерів” [2, с. 27–50]. Разом з тим полеміка щодо змісту СВБ продовжувалась у XX ст. і визначила кілька підходів до її розуміння. Зокрема, М. Фрідман вважав, що роль бізнесу полягає “у використанні його енергії та ресурсів у діяльності, яка спрямована на збільшення прибутку за умови, що він дотримується правил гри... (та) бере участь у відкритій конкурентній боротьбі без шахрайства та обману” [3]. Згідно з даною концепцією, організація вважається соціально відповідальною, якщо вона, максимально збільшуючи прибуток, не порушує законів і норм державного регулювання (тобто переслідує лише економічні цілі, бере на себе відповідальність економічного характеру, в першу чергу, перед власниками бізнесу). При цьому законність дій організації не обговорюється не тому, що це є обов'язковою умовою господарської діяльності, а тому, що вона є другорядною. Таким чином, не йдеться про відповідальність перед державою, суспільством та іншими заінтересованими особами. Потреби останніх можуть бути задоволені за умови, що це відповідає інтересам бізнесу – економічним цілям організації. Діаметрально протилежною була концепція К. Девіса, який сформулював “залізний закон відповідальності”: “у довгостроковій перспективі ті, хто не використовує владу в такому напрямі, який суспільство вважає відповідальним, що владу втратять” [3, с. 143]. Отже, очікування суспільства щодо СВБ він фактично підносив до рівня економічного закону.

Становить інтерес те, що К. Девіс звертає увагу на наявність “влади” у бізнесі. Зауважимо, що така влада є результатом не тільки можливості використання доступних ресурсів, але й делегованих державою та суспільством повноважень. Саме через систему нормативних документів здійснюється розподіл владних повноважень. Нормативні документи не тільки відображають сталу бізнес-практику, але й представляють інтереси певних груп заінтересованих осіб – держави, споживачів, незахищених верств населення, бізнес-партнерів тощо. Вони стосуються різних аспектів соціальної відповідальності бізнесу і дедалі більшою мірою впливають на господарську діяльність підприємства. З метою розробки рекомендацій для управління соціально відповідальною діяльністю підприємства теоретичний і

практичний інтерес становить систематизація таких нормативних документів з урахуванням їх ієрархії, юридичної сили та сфери впливу. Безумовно, щодо впливу та характеру реагування на положення нормативних документів першорядне значення має рівень суб'єкта, який затвердив нормативний документ (є міжнародні, регіональні, національні нормативні документи та нормативні документи організації) [4].

Загальні засади соціальної відповідальності держави та суб'єктів господарювання визначено Конституцією України. Соціальна відповідальність держави проявляється, зокрема, через регулювання діяльності суб'єктів господарювання у соціально-економічній сфері та забезпечення вимог ст. 64, яка наголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Щодо соціальної відповідальності бізнесу, то слід підкреслити, що Конституція України частково (прямо або опосередковано) відтворює вимоги щодо прав людини, трудових відносин, навколишнього середовища та боротьби з корупцією.

Наступний рівень представляють кодекси та закони України для кожної сфери застосування з урахуванням інтересів певних соціальних груп, зокрема споживачів продукції – щодо її якості, працівників підприємства, місцевої громади (суспільства) – щодо природного середовища, контрагентів – у сфері господарювання та прав власності, а також держави – з питань оподаткування. Різноманітні підзаконні акти (укази, розпорядження, постанови, положення, інструкції, правила, технічні регламенти тощо) уточнюють вимоги до конкретних сфер соціально-економічних відносин. Наприклад, якщо у сфері споживчої політики Закон України * регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями-постачальниками та споживачами харчових продуктів і визначає правовий порядок забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, то окремі підзаконні акти встановлюють перелік продукції, правила маркування і введення конкретних видів продовольчої продукції в обіг, порядок підтвердження їх відповідності тощо.

Названі нормативні документи фактично визначають *юридичну (правову) відповідальність* або, інакше кажучи, те, “що можуть, а чого не повинні робити організації... Організація, яка підкоряється всім цим законам і нормативам, поводить себе юридично відповідально, але вона не обов'язково буде також вважатися соціально відповідальною” [3, с. 143]. Проте, на нашу думку, компанія не може бути соціально відповідальною, якщо вона не є юридично відповідальною, тобто загальнообов'язкові до виконання нормативні документи фактично окреслюють мінімальний рівень соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Зокрема, у наведеному прикладі вимоги законодавства визначають *мінімальний рівень соціальної відповідальності підприємств – виробників харчової продукції*. Проведення на добровільних засадах сертифікації технологічного обладнання для харчової, м'ясо-молочної промисловості, підприємств торгівлі, ресторанних господарств та харчоблоків, засобів зв'язку та обчислювальної техніки, радіоелектронної побутової апаратури, медичної техніки та інших об'єктів, виключених у 2010–2012 рр. з Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні **, та інших об'єктів свідчить про більш відповідальне ставлення підприємств-виробників до якості своєї продукції.

* Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>.

** Затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 01.02.2005 № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05>.

Як показує практика, жодний нормативний документ не здатний урахувати всі нюанси діяльності суб'єкта господарювання. У результаті саме ті зобов'язання, які добровільно бере на себе компанія понад цей рівень, є показником її соціальної відповідальності. Тому становлять інтерес нормативні документи із стандартизації (стандарти, настанови, технічні умови, державні класифікатори соціально-економічної інформації), оскільки їх ключовою відмінністю є рекомендаційний характер або добровільність виконання. Разом з тим такі рекомендовані вимоги державних стандартів України підлягають безумовному виконанню, якщо, наприклад, їх включено до договорів на розроблення, виготовлення та постачання продукції або якщо виробником — постачальником продукції зроблено заяву про відповідність продукції цим стандартам. Отже, добровільно взята на себе відповідальність щодо дотримання норм і вимог документів із стандартизації набуває статусу обов'язкової, контролюваної згідно із законодавством України. У результаті, за згодою певного суб'єкта, зростають вимоги до його господарської діяльності, що свідчить про підвищення рівня його соціальної відповідальності.

Аналогічний механізм впливу на рівень соціальної відповідальності компанії мають такі міжнародні нормативні документи, як Глобальний договір ООН і міжнародні стандарти щодо СВБ.

У Глобальному договорі ООН фактично було відтворено принципи і правила ділової етики, які формувалися протягом XIX–XX ст. і здобули загальне визнання. Відповідні принципи стосуються прав людини, трудових відносин, навколишнього середовища та боротьби з корупцією. Ці принципи є стандартом або кодексом поведінки так званого соціально відповідального бізнесу в усіх цивілізованих країнах і фактично реалізуються, наприклад, через впровадження на підприємстві екологічно безпечних технологій, відмову від використання дитячої праці, укладання колективних договорів, запобігання корупції тощо. Разом з тим практика соціальної відповідальності бізнесу орієнтується на потреби більш широкого кола заінтересованих осіб (зокрема, партнерів по бізнесу, споживачів, акціонерів та ін.), отже, виходить за межі принципів Глобального договору ООН.

Міжнародні стандарти з СВБ усувають різні підходи до етичної оцінки практики господарювання в різних країнах, узагальнюють багаторічний досвід розвинутих країн у даній сфері, дозволяють визначити і порівняти стан соціальної відповідальності компаній в усьому світі, а для країн, що розвиваються, допомагають обрати пріоритети розвитку СВБ.

Проведений аналіз [5; 6; 7] свідчить, що міжнародні стандарти з СВБ можна групувати за сферою застосування (заінтересованими особами, на яких орієнтовано стандарт) і за призначенням (сертифікація, оцінка і звітування).

Перші міжнародні стандарти з СВБ серії ISO 9000 (ISO 8402; ISO 9000; ISO 9001; ISO 9002; ISO 9003; ISO 9004) були підготовлені та прийняті Міжнародною організацією із стандартизації у 1987 р., орієнтувалися на потреби споживачів продукції та встановлювали вимоги до системи менеджменту якості організацій і підприємств. Стандарти ISO 9001 призначені для сертифікації систем менеджменту якості, визначають їх головні принципи, надають рекомендації щодо впровадження систем управління якістю, передбачають мотивацію вищого керівництва тощо. Вони стали основою для розробки галузевих стандартів системи менеджменту якості (автомобільної, аерокосмічної, телекомунікаційної, нафтогазодобувної, харчової промисловості, виробництва медичних приладів та устаткування, програмних продуктів, охорони здоров'я, освіти та інших галузей).

На потреби споживачів орієнтований і міжнародний стандарт ISO 22000:2005 НАССР (національна версія: ДСТУ ISO 22000:2007 “Система управління безпечніс-

тю харчових продуктів”), який передбачає технічну регламентацію процесів на всіх етапах від виробництва до постачання продукції кінцевому споживачу, детальний аналіз виробничих процесів з метою виявлення можливих небезпек у харчових продуктах і застосування заходів щодо їх попередження, усунення або зниження цих загроз до припустимого рівня. На відміну від попередньої групи стандартів, стандарт ISO 22000:2005 HACCP спрямований на посилення відповідальності за вплив продукції на здоров'я і життя людей.

Увагу до загальнолюдських цінностей відображає й інший міжнародний стандарт – ISO 14001:2004 “Системи менеджменту навколишнього середовища – вимоги і керівництво щодо використання” (національна версія: ДСТУ ISO 14001:2006 “Система управління навколишнім середовищем”), призначений для забезпечення організації елементами ефективною системи управління навколишнім середовищем, які можуть бути взаємозв'язаними з іншими вимогами до менеджменту для сприяння організаціям у досягненні екологічних та економічних цілей. Як і попередній стандарт, ISO 14001:2004 використовується для сертифікації систем менеджменту. Зазначимо, що даний стандарт не ставить вимог до звітності, але передбачає обов'язкову публічність екологічної політики. Це пояснюється, зокрема, тим, що інформація про сертифікацію системи якості наводиться на упаковці товару. Опублікування ж інформації про впровадження та ефективність системи управління є важливим як для бізнесу, так і для суспільства.

Аналогічні за призначенням, але суворіші порівняно із зазначеним стандартом вимоги (щодо зменшення рівня негативного впливу виробничого сектору на навколишнє середовище, постійного поліпшення та розвитку з урахуванням останніх досягнень та економічної доцільності) містить стандарт EMAS (Eco Management and Audit Scheme), який діє в ЄС. Останній, на відміну від попереднього, вимагає звітування про результати його впровадження.

Окремим аспектам трудових взаємовідносин присвячено два міжнародних стандарти – OHSAS 18001:2007 та SA 8000:2001 Social Accountability. Вони не збігаються за призначенням і містять вимоги щодо усунення дискримінації та забезпечення належних умов праці. При цьому перший є технічним регламентом, встановлює вимоги до системи управління гігієною та безпекою праці (ГіБП). Його впровадження надає організації можливість контролювати ризики і поліпшити свою діяльність. Недоліком цього стандарту є відсутність специфічних критеріїв оцінки ефективності ГіБП і рекомендацій щодо розробки системи управління. SA 8000:2001 Social Accountability передбачає дотримання бізнесом вимог щодо прав працівників на працю, в тому числі на охорону праці, і призначений для сертифікації та звітування.

Існує ще один міжнародний стандарт – ISO SR 26000:2011 “Соціальна відповідальність організацій. Вимоги”, який має комплексний характер і враховує інтереси більшості груп заінтересованих осіб (персоналу, споживачів, місцевої громади), спрямовані на охорону навколишнього середовища, економне витрачання ресурсів, отже, встановлює вимоги до діяльності бізнес-організацій в основних сферах СББ. Завдяки своїй універсальності даний стандарт може використовуватися бізнесом, законодавчими органами влади, громадськими організаціями та іншими заінтересованими особами незалежно від їх виду діяльності, розміру або місцезнаходження. Його недоліком, на наш погляд, є те, що він не може використовуватися для сертифікації системи управління.

Названі міжнародні стандарти сприяли поширенню принципів соціальної відповідальності бізнесу в усьому світі. Так, за даними Міжнародної організації зі

стандартизації (ISO) [8], до практики впровадження (сертифікації) за ISO 9001, ISO 14001 та ISO 22000 кожного року долучаються нові підприємства та організації в усьому світі, про що свідчить позитивна динаміка кількості проведених сертифікацій (рис. 1). При цьому сертифікація системи менеджменту якості вже проводиться у 178 країнах світу (за 23 роки існування), а системи екологічного менеджменту та системи менеджменту безпечності харчових продуктів – відповідно, у 155 (за 14 років) і 138 (за 3 роки) (рис. 2).

Окремі з названих міжнародних стандартів мають відповідні національні (українські) версії, зокрема у сфері управління якістю, усунення небезпек у харчових продуктах, охорони навколишнього середовища, умов праці тощо. Саме ці стандарти є основою для проведення сертифікації систем управління на вітчизняних підприємствах.

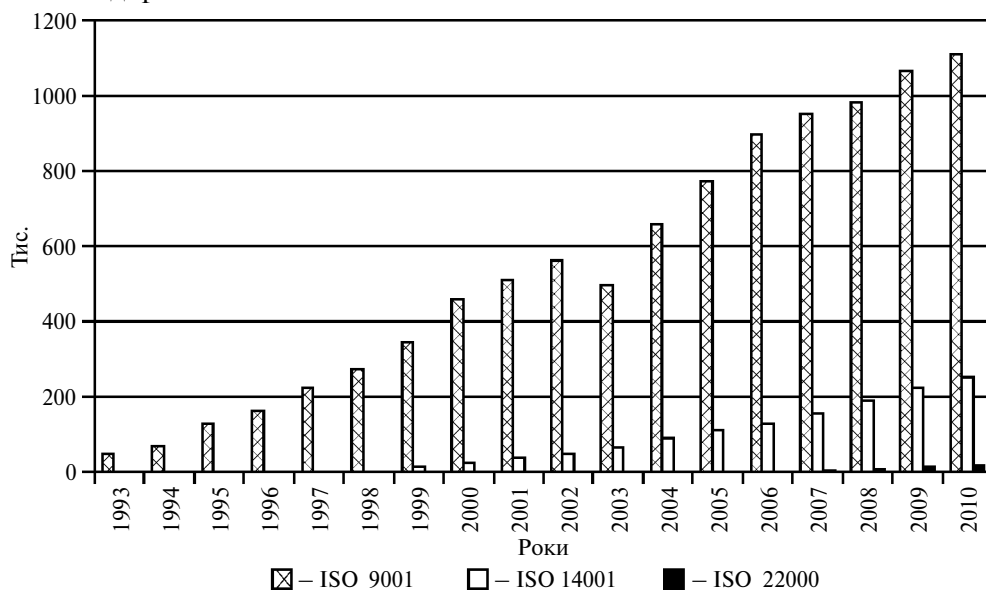

Рис. 1. Кількість підприємств і організацій, сертифікованих за ISO у світі

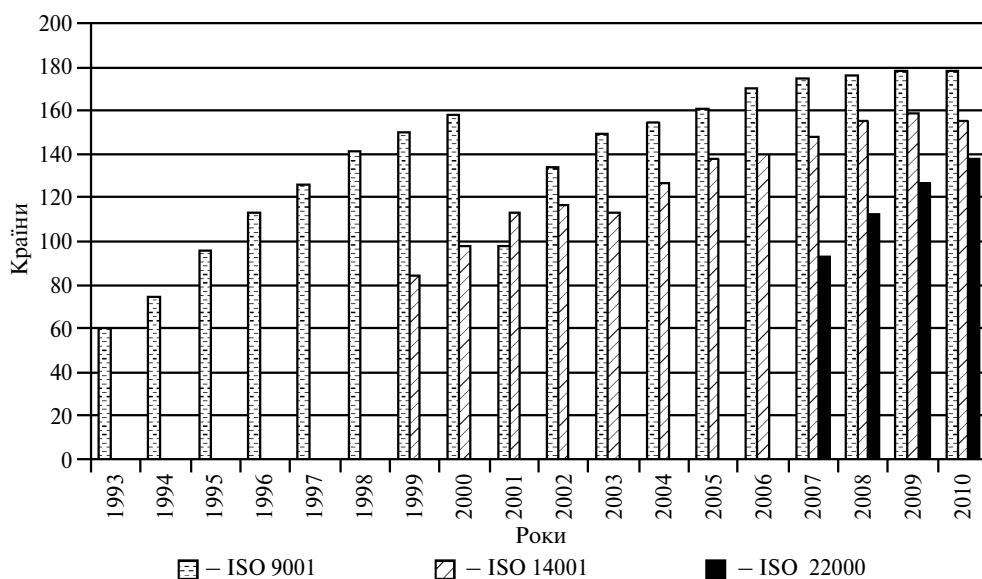

Рис. 2. Кількість країн, у яких проводилася сертифікація підприємств і організацій за ISO

Оскільки названі системи міжнародних стандартів лише визначають рамкові умови добровільної участі, вони не мають примусово-правового характеру і є суто ринковим інструментом регулювання.

Окрему групу становлять нормативні документи з підготовки нефінансової звітності. Найпоширенішими такими стандартами є ISO 14000, Social Accountability 8000 (SA 8000), Account Ability 1000 (AA 1000) і Global Reporting Initiative (GRI) [7, с. 41].

GRI ґрунтується на концепції сталого розвитку – знаходження балансу між потребами нинішнього та майбутніх поколінь в економічному і соціальному добробуті, сприятливому навколишньому середовищі. Відповідно, даний документ орієнтований на потреби широкого кола заінтересованих осіб – працівників підприємств, споживачів продукції та послуг, місцеву громаду та ін. Особливістю GRI є неформальний характер документа. Він містить лише набір критеріїв, за допомогою яких створюється звітність з економічної, екологічної та соціальної результативності компанії, і вимоги до якості звітності. Оскільки GRI призначений для великих підприємств, які мають можливість справляти істотний вплив на суспільство, в інтересах цього суспільства використовувати більш жорсткі вимоги щодо звітності про практику соціальної відповідальності такого суб'єкта господарювання. Зазначений недолік втрачає актуальність за умови, що звітність готується із залученням заінтересованих осіб і врахуванням їх інформаційних запитів. GRI допускає, але не вимагає обов'язкового проведення аудиту діяльності компанії.

У свою чергу, стандарт AA 1000 передбачає перевірку (верифікацію) звітності і спрямований на діалог із заінтересованими особами, отже, структурно відповідає їх інформаційним запитам, визначає процедуру і набір критеріїв, за допомогою яких проводиться незалежний соціальний і етичний аудит діяльності компаній. Головна особливість стандарту – орієнтованість на процеси у сфері соціальної відповідальності.

На сьогодні стандарти із звітування про СВБ не мають відповідних національних версій. Частка підприємств, які складають відповідні звіти в Україні на добровільних засадах, є малою, про що свідчать, зокрема, дані Центру “Розвиток КСВ” (КСВ – корпоративна соціальна відповідальність) [9]. Разом з тим, маючи верифікований звіт, компанії фактично не потрібно додатково доводити дотримання принципів соціальної відповідальності [10]. Сьогодні законодавство багатьох європейських країн в обов'язковому порядку вимагає розкриття у звітності підприємств певної інформації щодо соціальної відповідальності [11]. Нині питання запровадження в Україні обов'язкової нефінансової звітності є предметом широкої дискусії. Прийняття рішення може суттєво вплинути на подальше становлення практики соціальної відповідальності бізнесу в нашій країні.

Певні застереження та зауваження щодо впровадження міжнародних стандартів у сфері соціальної відповідальності бізнесу висловлюють вітчизняні та зарубіжні науковці та експерти. Наприклад, директор Центру експертних програм Всеросійської організації якості Є.І. Тавер [12] зауважив, що міжнародні стандарти не призначені для створення нетарифних бар'єрів у торгівлі, для посилення або зміни зобов'язань, які покладаються на організації законодавством. Як правило, вони спрямовані на надання допомоги організаціям в досягненні певних цілей у сфері СВБ: розробити соціальну політику, встановити процеси для досягнення відповідності зобов'язань, прийняти заходи для поліпшення результативності та демонстрації відповідності системи вимогам певного стандарту. При виборі оптимального стандарту у сфері СВБ експерт віддає перевагу єдиному доку-

менту, який би включав усі вимоги до організації та реалізації соціальної діяльності, яка ґрунтується на принципах корпоративної соціальної відповідальності, а саме ISO SR 26000:2011 “Соціальна відповідальність організацій. Вимоги”, за його комплексний характер, узагальнення вимог до діяльності підприємств у сфері соціальної відповідальності. Можна з цим погодитися, проте зазначимо таке:

– використання ISO SR 26000:2011 не виключає можливості одночасного застосування інших стандартів, які стосуються конкретних сфер діяльності, наприклад, захисту навколишнього середовища, якості продукції тощо;

– переважна більшість підприємств орієнтується не на весь спектр соціально-економічних проблем, а обирає для себе окремі напрями і керується відповідним стандартом;

– для певних видів економічної діяльності або необхідною, або доцільною є сертифікація, наприклад, систем менеджменту навколишнього середовища, систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів, отже, потрібний відповідний нормативний документ. При цьому ISO SR 26000:2011, на відміну від ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000, SA 8000 та подібних, не призначений для сертифікації.

За умови відсутності єдиного визначення поняття “соціальна відповідальність бізнесу” ISO SR 26000:2011 встановлює сферу соціальної відповідальності бізнесу у вигляді основних напрямів діяльності підприємства, де проявляється його економічна і соціальна відповідальність, а також створює формальні умови для її оцінки.

Щодо інших позитивних характеристик ISO SR 26000:2011, які називає Є.І. Тавер, то їх можна з упевненістю віднести і до наведених міжнародних стандартів у сфері СББ, серед яких:

– придатність для застосування будь-якою організацією, яка має намір системно структурувати і координувати свої зусилля в соціальній діяльності;

– забезпечення управління із застосуванням усіх сучасних інструментів менеджменту, насамперед, на основі сформульованої політики, обраних цілей і розробленої за допомогою цього програми дій;

– інтеграція менеджменту у сфері СББ з іншими сферами управління (якість, екологія, охорона праці тощо);

– можливість використання органами влади як основи взаємодії з бізнесом, профспілками та заінтересованими громадськими інститутами;

– надання суспільству і державі можливості активно впливати на соціальну поведінку компаній, просувати ідеї КСВ у бізнес-співтовариство через залучення до підготовки нефінансової звітності;

– необхідність проведення об’єктивної експертизи та перевірки практики бізнесу на відповідність встановленим вимогам шляхом сертифікації та ін.

Стан соціальної відповідальності вітчизняних підприємств дозволяє стверджувати, що добровільне виконання ними вимог міжнародних стандартів, навіть з окремого напрямку, – позитивне явище, свідчення сприйняття ними принципів соціальної відповідальності, бажання відповідати вимогам заінтересованих сторін.

Надзвичайно важливим аспектом сертифікації та звітування на предмет відповідності принципам і стандартам соціальної відповідальності бізнесу є те, що під час підготовки до них підприємства змушені проводити комплексний аналіз і оцінку всієї соціально-економічної діяльності, зокрема, своїх витрат на забезпечення соціальних гарантій персоналу (заробітна плата, охорона праці, навчання і атестація, медична допомога, лікування, охорона материнства, працевлаштування та компенсації для працівників, звільнених у зв’язку з реструктуризацією організації, допомога ветеранам та ін.), на досягнення необхідної якості продукції (сирови-

ни, інноваційних технологій виробництва і контролю, рівня кваліфікації персоналу), на охорону навколишнього середовища, на заходи щодо економного витрачання ресурсів, а також на допомогу в найрізноманітніших формах місцевої громаді. Крім того, визначається частка таких витрат від суми виручки і загальних витрат підприємства. Така оцінка виявляється надзвичайно корисною і плідною як для адміністрації, так і для персоналу, органів влади, місцевої громади та інших заінтересованих осіб. Суттєвий вплив на подальшу практику може здійснити прийняття Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

І.В. Грановська [13], О.І. Драган [14], І.Ф. Комарницький і З.І. Галушка [15], О.В. Солодуха [16] та інші науковці звертають увагу на вплив міжнародних стандартів на становлення практики соціальної відповідальності бізнесу. Так, І.Ф. Комарницький і З.І. Галушка зазначають, що “системному забезпеченню соціальної спрямованості компаній сприяє створення і впровадження відповідних систем менеджменту. Загальні вимоги до таких систем визначені, як правило, міжнародними стандартами” [15, с. 78]. Інакше кажучи, завдяки тому, що ці стандарти надають конкретні рекомендації, чітко встановлюють перелік заходів з реалізації соціальної відповідальності, стає можливим їх практична реалізація.

Незважаючи на те, що інститут соціальної відповідальності бізнесу формується понад століття і сьогодні є предметом пильної уваги міжнародного співтовариства, існує ряд невирішених, проблемних практичних запитань. Серед них зарубіжні експерти [17] виділяють ті, що стосуються теми нашого дослідження.

1. Чи можна поєднати вимоги щодо ефективності діяльності з вимогами міжнародних стандартів соціальної відповідальності?
2. Чи потрібна верифікація звітів і чи є альтернатива сертифікації із залученням сторонньої організації?
3. Якою мірою міжнародні стандарти соціальної відповідальності повинні використовуватися для економічного стимулювання і розвитку останньої?

На нашу думку, відповідь на поставлені запитання залежить, зокрема, від конкретних умов господарювання в країні, в тому числі від існуючих вимог нормативних документів, які є обов’язковими до виконання, та ділової практики. Якщо у 2011–2012 рр. в глобальному рейтингу конкурентоспроможності за показниками ефективності правової системи Україна серед 183 країн світу займала 134-те – 138-ме місце, то можна стверджувати, що умови для запровадження в нашій країні більш жорстких вимог до СББ є несприятливими [18]. Слід урахувати і ряд застережень, висловлених експертами щодо поширення міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу в країнах, де є неправильним розуміння нової для них концепції та недостатньо практики в даній сфері [18]. Зокрема, вони вказують на те, що стандартизація тут може призвести до зменшення гнучкості та формалізації політики та програм соціальної відповідальності бізнесу через ігнорування конкретних умов діяльності, створити нові бар’єри на шляху доступу до ринків і капіталу, які інтегровані в систему державних і приватних закупівель, через включення питань соціальної відповідальності в комерційні угоди (такі вимоги можуть стати особливо недоречними або невиправданими для малих і середніх підприємств і організацій у країнах, що розвиваються) та ін.

Узагальнюючи наведені застереження та спірні питання, пов’язані з поширенням стандартизації систем управління і звітності щодо соціальної відповідальності бізнесу, зазначимо, що Україна має, принаймні, ту перевагу, що вона може врахувати негативні аспекти стандартизації попередників і зробити все необхідне для їх уникнення. Разом з тим ставлення Української держави до СББ має бути чітко ви-

значеним і задекларованим. У зв'язку з цим заслуговує на увагу ініціатива щодо обговорення проекту Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні, яка була запропонована у 2011 р. мережею Глобального договору ООН в Україні та Центром “Розвиток КСВ”. Затвердження такої концепції, як очікується, “створить підґрунтя (комплекс норм, правил, окремих організаційних механізмів) та сприятливі умови для інтеграції СВБ у діяльність компаній для сталого розвитку України, зростання суспільного добробуту та вирішення питань, визначених у національних програмних документах” [19]. Додамо, що зазначений або подібний документ повинен визначити соціально-економічні пріоритети на найближчу перспективу, а також темпи та ефективність впровадження міжнародних стандартів соціальної відповідальності у вітчизняну практику.

Названі нормативні документи створюють законодавчо-нормативну базу, на якій кожний конкретний суб'єкт господарювання формує власні ставлення і підхід до реалізації соціальної відповідальності. Він розробляє свій внутрішній, нормативний документ (кодекс корпоративної етики, корпоративний кодекс тощо), який відображає його позицію з усіх питань соціальної відповідальності, що і реалізується на практиці у взаємовідносинах з інвесторами, персоналом, споживачами, бізнес-партнерами, конкурентами та місцевою громадою. У результаті, як зазначають американські науковці Л. Пейн, Р. Деспанде, Дж. Марголіс та К.Е. Тетчер, “з прийняттям корпоративного кодексу господарюючий суб'єкт виносить свої стандарти на загальний огляд, тим самим немовби декларуючи готовність нести відповідальність за роботу в будь-якій точці земної кулі” [20, с. 99].

Висновки

На формування СВБ впливають чисельні вітчизняні та міжнародні нормативні документи. Українське законодавство фактично робить рівень соціальної відповідальності мінімальним. Виконання вимог нормативних документів рекомендаційного характеру свідчить про вищий рівень соціальної відповідальності суб'єкта. Аналіз показав, що нормативні документи у сфері СВБ не створюють цілісної системи. Одним із завдань формування внутрішньої політики у сфері СВБ, яке має бути відображене в корпоративному кодексі, є вибір пріоритетів, впорядкування та організація сукупності принципів і правил соціально відповідальної діяльності на основі зв'язків з усіма заінтересованими особами.

Список використаної літератури

1. Философский энциклопедический словарь ; [гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. — М. : Советская энциклопедия, 1989. — 840 с.
2. *Эшитайн Э.М.* Этика бизнеса как научная дисциплина: прошлое, настоящее и будущее (анализ американского опыта) // Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2002. — Сер. 8. — Вып. 3 (№ 24). — С. 27–50 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru/archive/pdf/57.pdf>.
3. *Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента ; [пер. с англ.]. — М. : Дело, 2000. — С. 143.
4. *Гинзбург М.* Спроба класифікації українських нормативних документів // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2005. — № 2. — С. 13–19.
5. *Маматова Т.В.* Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України / Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. — Вип. 1 (4). — С. 109 – 120.
6. ДП “Укрметртестстандарт” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.certsystems.kiev.ua>.
7. *Лазоренко О., Колишко Р.* та ін. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності : посіб. із КСВ. — К. : Енергія. — 2008. — С. 78–83.
8. ISO Survey of Certifications 2010 /International Organization for Standardization [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.iso.org/iso/iso-survey2010.pdf>.

9. CSR Reports / Звіти компаній. – Центр розвитку КСВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csinfo.org.ua/uk.html>.
10. Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні : проект станом на 01.02.2011. – П. 7.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svb.org.ua/publications/kontseptsiya-natsionalnoi-strategii-sotsialnoi-vidpovidalnosti-biznesu>.
11. *Король С.Я.* Нефінансова звітність підприємства // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 102–113.
12. *Тавер Е.И.* Стандарты и социальная ответственность бизнеса // Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. – 2010. – № 5. – С. 12–18.
13. *Грановська І.В.* Міжнародні стандарти звітності соціальної відповідальності бізнесу / Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. – 2012. – Вип. 19/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Granovsk.pdf.
14. *Драган О.І.* Науково-практичний підхід до впровадження системи міжнародних стандартів з менеджменту на підприємстві : наук. пр. Національного університету харчових технологій. – 2011. – № 41. – С. 81–87.
15. *Комарницький І.Ф., Галушка З.І.* Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством / Економічні науки : зб. наук. пр. Буковинського університету. – 2010. – Вип. 6. – С. 78–91.
16. *Солодуха О.В.* Оцінка управління соціальною відповідальністю бізнесу / Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. пр. – Одеса : ОНУ. – 2008. – Т. 11. – Вип. 20. – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://director.at.ua/upravlinnja_socialnoju_vidpovidalnistju_biznesu.pdf.
17. Working Report on Social Responsibility / Prepared by the ISO Advisory Group on Social Responsibility. – April 30. – 2004. – P. 64.
18. The Global Competitiveness Report 2011–2012 / World Economic Forum. – P. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.change-project.org/web/media/ProjectFile/GCR%2020112012%20Full%20Report.pdf>; <http://www.cfr.org/competitiveness/world-economic-forum-global-competitiveness-report-2011-2012/p25820>; http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.
19. Розпочалось громадське обговорення концепції національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні // Рідна країна : світоглядний портал. – 20 серп. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ridna.ua/cat/hromadyanska/suspilstvo>.
20. *Пейн Л., Деспанде Р., Марголіс Дж., Бетчер К.Э.* Вперед! Наверх! А там... // Harvard Business Review. – Май. – 2006. – С. 98–108.

References

1. *Filosofskii Entsiklopedicheskii Slovar'. Gl. red.: L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov* [Philosophical Encyclopedic Dictionary, edited by L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, and V.G. Panov]. Moscow, Sovetskaya Entsiklopediya, 1989 [in Russian].
2. *Epshhtain E.M.* *Etika biznesa kak nauchnaya distsiplina: proshloe, nastoyashchee i budushchee (analiz amerikanskogo opyta)* [Ethics of business as a scientific discipline: past, present, and future (analysis of the American experience)]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta – Bulletin of St.-Petersburg Univ.*, 2002, Ser. 8, Iss. 3 (24), pp. 27–50, available at: <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru/archive/pdf/57.pdf> [in Russian].
3. *Mescon M., Albert M., Khedouri F.* *Osnovy Menedzhmenta* [Management]. Moscow, Delo, 2000 [in Russian].
4. *Ginzburg M.* *Sproba klasyfikatsii ukrains'kykh normatyvnykh dorumentiv* [Attempt to classify Ukrainian normative acts]. *Standartyzatsiya, Sertyfikatsiya, Yakist' – Standardization, Certification, Quality*, 2005, No. 2, pp. 13–19 [in Ukrainian].
5. *Mamatova T.V.* *Mizhnarodni standarty korporatyvnoi sotsial'noi vidpovidal'nosti: mekhanizm adaptatsii dlya organiv derzhavnogo kontrolyu Ukrainy. V: Derzhavne Upravlinnya ta Mistseve Samovryaduvannya* [International standards of corporative social responsibility: a mechanism of adaptation for the bodies of Ukraine's state control. In: State Management and Local Self-Administration]. Dnipropetrovs'k, DRIDU NADU, 2010, Iss. 1 (4), pp. 109–120 [in Ukrainian].

6. DP “Ukrmetrteststandart” [SE “Ukrmetrteststandart”], available at: <http://www.certsystems.kiev.ua> [in Ukrainian].
7. Lazorenko O., Kolyshko R., et al. *Bazova Informatsiya z Korporatyvnoi Sotsial'noi Vidpovidal'nosti* [Base Information on Corporative Social Responsibility]. Kyiv, Energiya, 2008, pp. 78–83 [in Ukrainian].
8. ISO Survey of Certifications 2010. International Organization for Standardization, available at: <http://www.iso.org/iso/iso-survey2010.pdf>.
9. CSR Reports, available at: <http://www.csrinfo.org.ua/uk.html>.
10. *Kontsepsiya natsional'noi strategii sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu v Ukraini: proekt stanom na 01.02.11, P. 7.4* [The conception of the national strategy of business' social responsibility in Ukraine: the project as of 01.02.11, P. 7.4], available at: <http://www.svb.org.ua/publications/kontsepsiya-natsionalnoi-strategii-sotsialnoi-vidpovidalnosti-biznesu> [in Ukrainian].
11. Korol' S. Ya. *Nefinansova zvitnist' pidpryemstva* [Nonfinancial accounting of an enterprise]. *Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU*, 2011, No. 6, pp. 102–113 [in Ukrainian].
12. Taver E.I. *Standarty i sotsial'naya otvetstvennost' biznesa* [Standards and business' social responsibility]. *Aksionernoe Obshchestvo: Voprosy Korporativnogo Upravleniya – Joint-Stock Society: Questions of Corporative Management*, 2010, No. 5, pp. 12–18 [in Russian].
13. Granov's'ka I.V. *Mizhnarodni standarty zvitnosti sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu* [International accounting standards for the business' social responsibility]. *Ekonom. Visnyk Pereyaslav-Khmel'nyts'kogo Derzh. Pedag. Univ. – Econom. Bull. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi State Pedag. Univ.*, 2012, Iss. 19/1, available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Granovsk.pdf [in Ukrainian].
14. Dragan O.I. *Naukovo-praktychnyi pidkhid do vprovadzhennya systemy mizhnarodnykh standartiv z menedzmentu na pidpryemstvi* [A scientific-practical approach to the introduction of the system of international standards on management at an enterprise]. *Nauk. Pr. NUKhT – Sci. Works of NUFT*, 2011, No. 41, pp. 81–87 [in Ukrainian].
15. Komarnyts'kyi I.F., Galushka Z.I. *Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu yak instrument upravlinnya suchasnym pidpryemstvom. V: Ekonomichni Nauky* [Social responsibility of business as a tool of the management at a modern enterprise. In: Economic Sciences]. Chernivtsi, Bukovyns'kyi Univ., 2010, Iss. 6, pp. 78–91 [in Ukrainian].
16. Solodukha O.V. *Otsinka upravlinnya sotsial'noyu vidpovidal'nistyu biznesu. V: Rynkova Ekonomika: Suchasna Teoriya i Praktyka Upravlinnya* [Estimate of the control over business' social responsibility. In: Market Economy: Modern Theory and Practice of Management]. Odesa, Odesa Nat. Univ., 2008, Vol. 11, Iss. 20, Part 1. available at: http://director.at.ua/upravlinnja_socialnoju_vidpovidalnistju_biznesu.pdf [in Ukrainian].
17. Working Report on Social Responsibility. ISO Advisory Group on Social Responsibility, April 30, 2004.
18. The Global Competitiveness Report 2011–2012. World Economic Forum, p. 4, available at: <http://www.change-project.org/web/media/ProjectFile/GCR%2020112012%20Full%20Report.pdf>; <http://www.cfr.org/competitiveness/world-economic-forum-global-competitiveness-report-2011-2012/p25820>; http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.
19. *Rozpochalos' gromads'ke obgovorennya kontseptsii natsional'noi startegii sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu v Ukraini* [The public discussion on the conception of the national strategy of business' social responsibility in Ukraine has started]. *Ridna Kraina – Native Country*, August 20, 2011, available at: <http://ridna.ua/cat/hromadyanska/suspilstvo> [in Ukrainian].
20. Paine L., Deshpande R., Margolis J.D., Bettcher K.E. *Vpered! Naverkh! A tam... [Forward! Upward! There...]*. Harvard Business Review, May 2006, pp. 98–108 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 7 травня 2013 р.